

**СУБ'ЄКТИВНО-ЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ
ДЕЛІКАТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ****SUBJECTIVE-ETHICAL CONTENT OF THE GOOD FAITH
OF TORT LIABILITY'S PRINCIPLE IN CIVIL LAW**

**Галкевич С.В., к.ю.н.,
доцент кафедри приватного права**

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

**Орловський О.Я., к.ю.н.,
доцент кафедри приватного права**

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Добросовісність з суб'єктивної сторони вперше сформувалась з інституту добросовісного володіння майном, відомого ще римському праву. Більшість цивілістів під добросовісністю розуміють наявність в учасників цивільних правовідносин моральних засад щодо прагнення максимально виключити можливість порушення своїми діями чи бездіяльністю суб'єктивного права та законних інтересів інших осіб.

Часто науковці даючи визначення поняттю добросовісність, вказують змістом цього поняття суб'єктивне ставлення особи до вчиненого правопорушення, що за своїм змістом є виною. Також в літературі точаться часті дискусії щодо співвідношення понять «недобросовісність» та «зловживання цивільним правом». Значна частина авторів вважають ці поняття синонімічними.

Тому метою статті стало висвітлення суб'єктивно-етичного змісту принципу добросовісності делікатної відповідальності в цивільному праві.

Встановлено, що зловживання суб'єктивним цивільним правом – це свідомо недобросовісна, але розумна поведінка суб'єкта, спрямована на здійснення суб'єктивного права не за його призначенням. При недобросовісному зловживанні суб'єктивним цивільним правом уповноважений суб'єкт діє крізь ширму реалізації свого суб'єктивного права, при цьому зовні дія виглядає як акт суб'єктивної правореалізації. Поняття недобросовісної поведінки є ширшим за своїм змістом і включає в себе й інші порушення суб'єктивних прав суб'єктів цивільних правовідносин.

Зроблено висновок, що добросовісною може вважатися сумлінна та чесна поведінка сторони, при здійсненні суб'єктивних прав і виконанні суб'єктивних обов'язків, уникаючи порушень прав іншої сторони.

Суб'єктивно-етичний зміст добросовісності делікатної відповідальності в цивільному праві визначається як свідоме прагнення учасників делікатних відносин максимально виключити можливість порушення своїми діями чи бездіяльністю суб'єктивних прав та законних інтересів інших осіб.

До добросовісної поведінки учасників цивільних правовідносин можна віднести: добровільне відшкодування шкоди до судового розгляду; самозахист; повне відшкодування шкоди; укладення договорів страхування відповідальності.

Ключові слова: принцип добросовісності делікатної відповідальності, зловживання суб'єктивним цивільним правом, вина, правопорушення.

Good faith from the subjective side was first formed from the institution of good faith possession of property, known since Roman law. Most civilists understand good faith as the presence of moral principles among participants in civil legal relations regarding the desire to maximally exclude the possibility of violating the subjective rights and legitimate interests of other persons by their actions or inaction.

Often, when defining the concept of good faith, scientists indicate the content of this concept as the subjective attitude of a person to the committed offense, which in its content is guilt. There are also frequent discussions in the literature regarding the correlation of the concepts of "bad faith" and "abuse of civil law". A significant number of authors consider these concepts to be synonymous.

Therefore, the purpose of the article was to highlight the subjective and ethical content of the good faith of tort liability's principle in civil law.

It has been established that abuse of subjective civil law is a knowingly unscrupulous, but reasonable behavior of a subject aimed at exercising a subjective right not for its intended purpose. In the case of unscrupulous abuse of subjective civil law, the authorized subject acts through the screen of exercising his subjective right, while outwardly the action looks like an act of subjective law enforcement. The concept of unscrupulous behavior is broader in its content and includes other violations of the subjective rights of subjects of civil legal relations.

It was concluded that good faith can be considered conscientious and honest behavior of the party, when exercising subjective rights and fulfilling subjective duties, avoiding violations of the rights of the other party.

The subjective and ethical content of the tort liability's good faith in civil law is defined as the participants' conscious desire in tort relations to maximally exclude the possibility of violating the subjective rights and legitimate other persons' interests by their actions or inaction.

The following can be attributed to the participants' good faith behavior in civil legal relations: voluntary compensation for damage before trial; self-defense; full indemnification; concluding contracts of liability insurance.

Key words: the good faith principle of tort liability, abuse of subjective civil law, fault, offense.

Постановка проблеми. Добросовісність з суб'єктивної сторони вперше сформувалась з інституту добросовісного володіння майном, відомого ще римському праву. Суб'єктивний елемент добросовісності входить до позитивного аспекту цивільного права, обумовленого тією внутрішньою проблемою цивільно-правової норми і з діями суб'єктів права. Зміст суб'єктивної складової досліджуваних категорій полягає в тому, що суб'єкт, застосовуючи оціночну категорію «розумність» і «добросовісність» в конкретних цивільних правовідносинах вкладає в них той сенс, котрий відповідає його особистому розсуду.

Більшість під добросовісністю розуміють наявність в учасників цивільних правовідносин моральних засад щодо прагнення максимально виключити можливість

порушення своїми діями чи бездіяльністю суб'єктивного права та законних інтересів інших осіб.

Часто науковці даючи визначення поняттю добросовісність, вказують змістом цього поняття суб'єктивне ставлення особи до вчиненого правопорушення, що за своїм змістом є виною.

В літературі точаться часті дискусії щодо співвідношення понять «недобросовісність» та «зловживання цивільним правом». Значна частина авторів вважають ці поняття синонімічними.

Мета дослідження. Висвітлити суб'єктивно-етичний зміст принципу добросовісності делікатної відповідальності в цивільному праві.

Стан опрацювання проблематики. Принцип добросовісності в цивільному праві став предметом дослідження

у наукових працях Алексашиної Ю., Бакалінської О. О., Похиленко І. С., Черемнова Д. В. та інших.

Виклад основного матеріалу. Ми підтримуємо позицію, відповідно до якої «зловживання цивільним правом», потрібно розуміти як використання суб'єктивного права не за своїм призначенням, що завдає шкоду іншим суб'єктам. Однак поняття є ширшим за свій зміст і включає в себе й інші порушення недобросовісної поведінки шення суб'єктивних прав суб'єктів цивільних правовідносин.

До того ж у літературі зловживання суб'єктивними правами часто класифікують як правомірні (легальні) та протиправні. У якості основи для такого поділу пропонують юридичний критерій оцінки шкоди (заподіяного зла). При цьому, якщо заподіяння шкоди учасникам суспільних відносин протизаконне, то перед нами протизаконне зловживання правом. Якщо ні – правомірне. Таким чином, зловживання правом не слугує ані самостійним видом правової поведінки, ані різновидом виключно протиправної або тільки правомірної поведінки [5, с. 27].

Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що зловживання суб'єктивним цивільним правом є завідомо недобросовісна, але розумна поведінка суб'єкта і ця поведінка направлена з метою здійснення суб'єктивного права не за його призначенням. При цьому, недобросовісність проявляється в прихованій експлуатації норм цивільного права, спотворення правових можливостей, наданих суб'єкту, в знанні того, що він порушує закон. У деяких випадках завідомо недобросовісна поведінка суб'єкта направлена виключно з метою здійснення суб'єктивного цивільного права не за його призначенням.

При здійсненні недобросовісної зловживальної дії уповноважений суб'єкт завжди діє крізь ширму реалізації свого суб'єктивного права, зовні дія виглядає як акт суб'єктивної правореалізації.

Дослідники різних форм законодавчого втілення цивільно-правового принципу добросовісності (зокрема в аспекті аналізу норм, присвячених недопущенню зловживання правом) нерідко наголошують на змістовній тотожності добросовісності й невинуватості або ж висловлюють думку щодо збігу «внутрішнього понятійного наповнення» недобросовісності й вини цивільного правопорушника. Проте спроби ототожнення зазначених понять радше відбивають таке спрямування наукового пошуку, коли правові наслідки порушення вимог добросовісності розглядаються переважно поза контекстом відносин цивільної відповідальності, у всякому разі – у відриві від питання про реалізацію її компенсаційної функції.

Разом з тим слід зазначити, що притаманний цивільно-правовій відповідальності принцип вини є чи не найпоказовішим з усіх решти прикладів використання вітчизняним законодавцем засади добросовісності саме як правового регулятора прямої дії. Тому й недобросовісність у її спеціальному розумінні (як правовий засіб, не пов'язаний з покладанням на особу обов'язку з відшкодування ймовірно завданої договірної або позадоговірної шкоди) чітко відрізняється від вини за відповідним функціональним критерієм, що визначається специфікою правових наслідків встановлення тієї чи іншої характеристики суб'єктивної сторони поведінки й пов'язаними з нею підставами та об'єктивними умовами застосування належних захисних заходів.

На відміну від вини, недобросовісність як морально-правова оцінка інтелектуально-вольових компонентів поведінки особи, правовий стан якої розглядається незалежно від можливого набуття нею статусу суб'єкта відповідальності, виконує роль самодостатнього засобу, що може зумовлювати як зміну правового становища учасника цивільних відносин (відносно рідко), так і надання йому юридичної визначеності без жодного обтяження недобросовісного суб'єкта додатковими обов'язками або позбавлення його яких-небудь прав. До того ж, навіть у разі спри-

чиненої «спеціальною» недобросовісністю зобов'язаної особи зміни її правового становища не йтиметься про можливість передання від боржника кредиторів певної матеріальної компенсації за ймовірно завдані йому майнові або моральні втрати. Зазначене, втім, не заперечує допустимості паралельного застосування в окремих випадках разом з правовими засобами, передумовою використання яких є відмежована від вини недобросовісність, також і заходів відповідальності, суб'єктивною умовою застосування якої, за загальним правилом, є вина боржника.

В цивільному деліктному праві добросовісність потрібно аналізувати в таких нерозривно пов'язаних відносинах: відносини, що передують завданню шкоди, відносини безпосереднього завдання шкоди і відносини пов'язані з відшкодуванням шкоди.

І якщо поведінка суб'єкта при завданні шкоди в більшості випадків є недобросовісною, то поведінка деліквента після правопорушення може бути як добросовісною, так і недобросовісною. В першому випадку, деліквент може визнати завдання шкоди та відшкодувати її. Однак правопорушник після делікту, може відмовитись відшкодувати завдану шкоду, намагатись затягнути судовий процес та різними способами ухилятися від цивільної відповідальності. В цьому випадку буде зловживання цивільним правом, порушення правових, моральних та звичаєвих норм, тому такі дії потрібно кваліфікувати як недобросовісні.

На жаль, в нашому законодавстві вкрай мало інструментів для недопущення такої недобросовісної поведінки при відшкодуванні шкоди. Якщо потерпіла особа доведе нанесення шкоди в суді, і суд прийме рішення про її відшкодування, то ухилення від виконання цього рішення буде підставою для притягнення правопорушника до кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення передбачена ст. 382 КК України. В статті встановлена відповідальність за умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню.

Однак немає відповідальності за недобросовісне ухилення від добровільного відшкодування шкоди та за затягування судового процесу. Так, навіть якщо нанесення шкоди є очевидним, як і відповідальність за це, і якщо сам деліквент це розуміє, поки немає судового рішення, деліквент може ухилятися від відшкодування шкоди. Звичайно, така поведінка є недобросовісною, вона порушує суб'єктивні права потерпілого і є зловживанням правом. Єдине, що загрожує правопорушнику за недобросовісну поведінку в цьому випадку це судові витрати та відшкодування моральної шкоди. Однак суд прийме рішення про відшкодування моральної шкоди, якщо потерпілий доведе, що умисне затягування судового процесу та відмова від добровільного відшкодування шкоди завдала йому моральних страждань.

Також потрібно звернути увагу на відносини, що могли передувати нанесенню шкоди, і які опосередковано пов'язані з її нанесенням. Прикладом таких відносин є відносини виховання дитини, адже неналежне виконання батьківських обов'язків може передувати делікту за участю дитини. І звичайно таку поведінку батьків потрібно кваліфікувати як недобросовісну, і їх обов'язок відшкодувати шкоду – справедливим.

Для ґрунтовного аналізу проблеми добросовісності в цивільному праві, потрібно дати відповідь на питання: чи може добросовісна поведінка суб'єкта бути підставою цивільного делікту?

Щоб дати відповідь на це питання, потрібно звернути увагу на те, що українське законодавство виділяє генеральний делікт та спеціальні делікти. Генеральний делікт передбачений ст. 1166 ЦК України і передбачає наявність всіх умов цивільної відповідальності, в тому числі вини. Якщо особа, що нанесла шкоду доведе відсутність своєї вини, то вона звільняється від відшкодування шкоди [8].

Розглядаючи генеральний делікт, можна зробити висновок, що підставою такого делікту може бути тільки недобросовісна поведінка, адже генеральний делікт – це делікт, з повним складом правопорушення: протиправне діяння, шкода, зв'язок між діянням і шкодою та вина. Ключовою для встановлення добросовісності поведінки суб'єкта є наявність вини, через те, що її наявність автоматично вказує на недобросовісність суб'єкта, особливо якщо говорити про умисел. Дійсно, за наявності бажання нанести шкоду іншому суб'єкту, питання наявності добросовісності в діянні навіть не виникає. Питання визначення добросовісності поведінки може виникнути при нанесенні шкоди через необережність, це пояснюється тим, що у суб'єкта при необережності немає бажання нанести шкоду, але суб'єкт впевнений у відверненні негативних наслідків свого діяння або ж взагалі не здогадується про їх настання. Однак, і в цьому випадку поведінку потрібно вважати недобросовісною, адже заподіювач шкоди повинен був передбачити всі можливі наслідки і докласти всіх зусиль, щоб відвернути шкоду.

Спеціальні делікти – це правопорушення, відповідальність за які виникає за відсутності повного складу правопорушення, тобто навіть за відсутності вини, передбаченої ст. 1166, як обов'язкової умови цивільної відповідальності, заподіювач шкоди зобов'язаний її відшкодувати. До спеціальних деліктів цивільне законодавство відносить: 1. Відшкодування шкоди, завданої у стані крайньої необхідності. 2. Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист. 3. Відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою; 4. Відшкодування шкоди, завданої недієздатною фізичною особою; 5. Відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними; 6. Відшкодування шкоди, завданої правомірними діями; 7. Відшкодування шкоди завданої об'єктом підвищеної небезпеки. 8. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товару, робіт (послуг) [8].

Шкода, завдана особі у зв'язку із вчиненням дій, які спрямовані на усунення небезпеки, що загрожувала цивільним правам чи інтересам іншої фізичної або юридичної особи, якщо цю небезпеку за даних умов не можна було усунути іншими засобами (крайня необхідність), відшкодовується особою, яка її завдала. В свою чергу, особа, яка відшкодувала шкоду, має право пред'явити зворотну вимогу до особи, в інтересах якої вона діяла.

У вищевказаному делікті поведінка деліквента є досить суперечливою, адже з одного боку він усуває небезпеку нанесенню шкоди, а з іншого наносить шкоду третім особам. Добросовісність в такому випадку може бути визначена тільки в конкретному випадку, звертаючи увагу на об'єкт якому загрожувала небезпека і на об'єкт правопорушення. Тільки суд звертаючи увагу на всі обставини справи може кваліфікувати як добросовісну чи недобросовісну поведінку в такому правопорушенні.

Зі змісту ст. 1171 ЦК України випливає: а) заподіювач шкоди діє в інтересах третіх осіб; б) особа у стані крайньої необхідності завдає шкоди в момент реальної небезпеки; в) небезпека інтересам, що охороняються законом, може бути створена природними явищами, будь-якими діями чи бездіяльністю людей, технічними факторами, фізіологічним (біологічним) станом інших людей, поведінкою тварин; г) крайня необхідність має місце, якщо цю небезпеку за даних умов не можна було усунути іншими засобами [8].

На відміну від ст. 39 КК України, ст. 1171 ЦК України не вимагає, щоб завдана шкода за розміром не перевищувала шкоду відвернену. Тобто для цивільно-правового регулювання важливо досягнення результату – усунення небезпеки.

Відповідно ст. 1169 ЦК України, шкода, завдана особою при здійсненні нею права на самозахист від протиправних посягань, у тому числі у стані необхідної оборони, якщо

при цьому не були перевищені її межі, не відшкодовується [8]. Тобто в законодавстві дії, спрямовані на захист від протиправних діянь, визнані як добросовісні, і з цим звичайно можна погодитись. Однак в частині другій цієї ж статті зазначено, що якщо у разі здійснення особою права на самозахист вона завдала шкоди іншій особі, ця шкода має бути відшкодована особою, яка її завдала. Якщо такої шкоди завдано способами самозахисту, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства, вона відшкодовується особою, яка вчинила протиправну дію. І якщо щодо захисту, який відповідає моральним засадам суспільства питань не виникає, і така поведінка визнається добросовісною і такою, що не є підставою притягнення до цивільної відповідальності. То чи можна вважати добросовісними діями спрямованими на самозахист, якщо вони суперечать законодавству та моральним засадам суспільства? Ми вважаємо, що добросовісність поведінки в такому випадку буде залежати від конкретної ситуації та від права на яке буде здійснено посягання. Наприклад, якщо особа захищала своє життя та здоров'я способами, що не відповідають моральним засадам суспільства, то таку поведінку важко назвати недобросовісною, адже такий захист є природним і таким, що відповідає основним інстинктам людини.

Дана норма є досить суперечливою, адже важко визначити чи спосіб захисту в повній мірі відповідає закону, а тим більше моральним засадам суспільства. І хоч для визначення поняття необхідна оборона та її межі, можна звернутися до кримінального та адміністративного законодавства, за якими оборона стає перевищеною, завжди визначаються судом залежно від конкретних обставин і характеру посягань. І в більшості випадків суд звертається саме до принципів добросовісності та справедливості при вирішенні конкретного спору.

Завдання шкоди у стані крайньої необхідності слід відрізняти від завдання шкоди у стані необхідної оборони для досягнення мети цивільно-правового захисту, оскільки, незважаючи на правомірність даних дій, у першому випадку завдання шкоди завжди породжує обов'язок по її відшкодуванню.

В ст. 1173 ЦК України закріплено, що в разі завдання шкоди органом державної влади або органом місцевого самоврядування, закріплюється обов'язок відшкодування шкоди незалежно від вини органів у прийнятті незаконних рішень [8]. Виходячи зі змісту цієї статті, можна дійти висновку, що відповідальність за таку шкоду настає незалежно від добросовісності поведінки представників органів державної влади чи органів місцевого самоврядування. Виникає питання: чи можливе дане порушення внаслідок добросовісної поведінки? На нашу думку, незаконні рішення органів державної влади та органів місцевого самоврядування завжди є виявом недобросовісного діяння, адже це вже є порушенням як об'єктивного права так і суб'єктивних прав інших осіб.

За загальним правилом, шкоду, завдану малолітньою особою відшкодовують батьки (усиновлювачі) або опікуни, якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою. В цілому таке положення можна вважати справедливим, адже хоча завдана шкода не є наслідком прямого діяння батьків, однак в загальному ця шкода є наслідком неналежного виховання дитини, що також є недобросовісною поведінкою. Дана ситуація є прикладом недобросовісної поведінки не під час вчинення делікту, а до його вчинення.

У випадку, якщо малолітня особа завдала шкоди під час перебування під наглядом навчального закладу, закладу охорони здоров'я чи іншого закладу, що зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, а також під наглядом особи, яка здійснює нагляд за малолітньою особою на підставі договору, ці заклади та особа зобов'язані відшкодувати шкоду,

якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. В цьому випадку теж відповідальність настає за неналежний догляд за дитиною, що так само є недобросовісною поведінкою, яка опосередковано призвела до нанесення шкоди.

У літературі розповсюдженою є думка, за якою умовою відповідальності батьків, опікунів та виховних закладів є їх особиста винна поведінка. Однак дана точка зору є досить спірною, адже малолітня дитина може нанести шкоду випадково, і незалежно від того добре чи погано виховували її батьки.

І хоча ЦК України передбачає, що батьки зобов'язані відшкодувати шкоду тоді, коли вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. На практиці спростувати презумпцію «вини батьків» практично неможливо, в більшості випадків батьки відшкодуватимуть шкоду навіть за відсутності їхньої вини. Тобто на практиці, навіть за добросовісної поведінки батьків, належного виконання обов'язків, батьки будуть відшкодувати шкоду.

Відшкодування шкоди завданої об'єктом підвищеної небезпеки. За загальним правилом відповідальність за шкоду нанесену джерелом підвищеної небезпеки несе власник або особа, яка на відповідній правовій підставі володіє джерелом підвищеної небезпеки.

Відповідно теорії організаційно-технічної превенції, відповідальність без вини власника джерела підвищеної небезпеки обґрунтовується тим, що вона має особливе превентивне значення, виступає в ролі стимулу удосконалення техніки безпеки для власників джерел підвищеної небезпеки, а в результаті приводить до скорочення кількості випадків заподіяння шкоди.

Покладення такої відповідальності на власників підвищеної небезпеки дає їм стимул постійно удосконалювати експлуатовані ними джерела підвищеної небезпеки, знижуючи рівень неконтрольованого людиною прояву шкідливих властивостей.

Зараз набув популярності підхід про доцільність обґрунтування деліктних зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, концепцією «відповідальності за ризик», замість концепції «відповідальності без вини», за якою ризик розглядається як самостійна умова деліктної відповідальності поряд зі шкодою, причинним зв'язком та протиправністю.

Добросовісність, вина і ризик безумовно є суб'єктивними категоріями, що характеризують психічне відношення особи до своєї діяльності.

Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ 01.03.2013 р. була прийнята Постанова № 4 «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки». Відповідна постанова передбачає, що у випадку коли особа під час керування транспортним засобом має посвідчення водія на право керування транспортним засобом відповідної категорії і реєстраційний документ на транспортний засіб, переданий їй власником або іншою особою, яка на законній підставі використовує такий транспортний засіб, то саме ця особа буде нести відповідальність за завдання шкоди [7]. Вважаємо уточнення ст. 1187 ЦК України доречним, адже в цій статті зазначено, що шкоду повинен відшкодувати суб'єкт, який на певній правовій підставі використовував транспортний засіб. А це викликало питання: чи можна вважати правовою підставою використання транспортного засобу після передачі реєстраційного документу на транспортний засіб без укладення договору оренди, підляду та інших? Верховний суд своєю постановою

поклав відповідальність саме на недобросовісного водія транспортного засобу у більшості випадків.

В цій же постанові вказано, що не вважається особою, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, і не несе відповідальності за шкоду перед потерпілим особа, яка керує транспортним засобом у зв'язку з виконанням своїх трудових (службових) обов'язків на підставі трудового або цивільно-правового договору. Така особа, може бути притягнута до відповідальності роботодавцем лише в порядку регресу відповідно до ст. 1191 ЦК України [7].

Також постанова Вищого спеціалізованого суду України деталізує положення ч. 5 ст. 1187 ЦК України, відповідно якої не може бути покладено обов'язок з відшкодування шкоди, якщо вона виникла внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого. Зокрема, постанова розкриває поняття умислу, під яким розуміється, зокрема, така протиправна поведінка потерпілого, за якої він не лише передбачає, але і бажає або свідомо допускає настання шкідливого результату (наприклад, суїцид). В даному випадку, недобросовісна поведінка потерпілого є підставою звільнення від відповідальності деліквента [7].

Проаналізувавши положення Постанови, можна дійти висновку, що хоч ЦК України і відповідна постанова передбачають відповідальність за шкоду завдану джерелом підвищеної небезпеки за відсутності вини, однак у більшості випадків передбачають відповідальність саме заподіявача як в загальному порядку, так і в порядку регресу.

Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товару, робіт (послуг), крім ЦК України, передбачене спеціальними законодавчими актами: Законом України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» та «Про захист прав споживачів».

Відповідно ст. 6 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції», потерпілий повинен довести: 1) наявність шкоди; 2) наявність дефекту в продукції; 3) наявність причинно-наслідкового зв'язку між дефектом в продукції та шкодою.

У даному випадку, відповідальність настає теж через недобросовісну поведінку, яка проявляється в недобросовісному виготовленні товару.

Висновки. Суб'єктивно-етичний зміст добросовісності деліктної відповідальності в цивільному праві визначається як свідоме прагнення учасників деліктних відносин максимально виключити можливість порушення своїми діями чи бездіяльністю суб'єктивних прав та законних інтересів інших осіб.

До добросовісної поведінки учасників цивільних правовідносин можна віднести: добровільне відшкодування шкоди до судового розгляду; самозахист; повне відшкодування шкоди; укладення договорів страхування відповідальності.

Зловживання суб'єктивним цивільним правом – це свідомо недобросовісна, але розумна поведінка суб'єкта, спрямована на здійснення суб'єктивного права не за його призначенням. При недобросовісному зловживанні суб'єктивним цивільним правом уповноважений суб'єкт діє крізь ширму реалізації свого суб'єктивного права, при цьому зовні дія виглядає як акт суб'єктивної правореалізації. Поняття недобросовісної поведінки є ширшим за своїм змістом і включає в себе й інші порушення суб'єктивних прав суб'єктів цивільних правовідносин.

Добросовісною може вважатися сумлінна та чесна поведінка сторони, при здійсненні суб'єктивних прав і виконанні суб'єктивних обов'язків, уникаючи порушень прав іншої сторони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексашина Ю. Реалізація принципів добросовісності, справедливості, розумності при договірному регулюванні цивільних відносин. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 88–92.
2. Бакалінська О.О. Категорія «добросовісність» в цивільному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 200 – 204. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2011_4_51.
3. Бакалінська О.О. Концептуальні підходи до визначення змісту поняття добросовісності у західній правовій доктрині. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 150–154.
4. Похиленко І.С. Категорії справедливості, добросовісності та розумності у господарському судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 187–190.
5. Тихомиров Д.О., Харченко Н.П. Зловживання правом як відхилення від правомірної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 38(1). С. 26–29.
6. Черемнов Д. В. Категорія добросовісності у контексті зловживання цивільним процесуальним правом. Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії: матер. круглого столу (м. Одеса, 27 лист. 2015 р.). Одеса : Фенікс, 2015. С. 60–62.
7. Постанова Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 4 від 01.03.2013 року «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13#Text>
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 10.03.2025).